

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИКЛАДАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Сучасний стан розвитку України висуває нові вимоги до підготовки фахівців. Вирішення зазначеного завдання пов'язане з підвищенням якості економічної освіти фахівців усіх галузей суспільства. З огляду на це, підвищення ефективності викладання дисциплін економічного спрямування у закладах освіти будь-якого рівню і профілю набуває особливої цінності. Мета статті полягає в аналізі особливостей використання педагогічних технологій в процесі навчання економічних дисциплін студентів закладів вищої освіти. Для вирішення поставленої мети використано загальнонаукові методи дослідження такі, як: аналіз, синтез, систематизація, зіставлення, узагальнення, порівняння з метою визначення специфіки використання сучасних педагогічних технологій при вивченні економічних дисциплін студентами закладів вищої освіти.

З'ясовано, що масове використання педагогічних технологій почалося з початку 60-х років XX століття. Цей процес був пов'язаний із реформуванням американської та європейської школи. Як відомо, вперше поняття «педагогічна технологія» було введено до наукового обігу в США.

Сьогодні питанням визначення суті педагогічних технологій, їх класифікації, особливостей використання при викладанні навчальних дисциплін присвячені праці як вітчизняних (В. Беспалько, В. Боголюбова, Т. Ільїна, М. Кларін, З. Малькова, М. Нікандров, Є. Полат, Г. Селевко, В. Чупрусов), так і зарубіжних (Андерсон, Дж. Блок, Б. Блум, Р. Мейджер та ін.) дослідників.

Як свідчать результати проведеного дослідження, науковці, констатуючи факт необхідності використання педагогічних технологій при викладанні економічних дисциплін у закладах вищої освіти, висловлюють різні точки зору з цього питання, котрі суттєво доповнюють одна одну. Сформульовані вченими висновки щодо особливостей використання педагогічних технологій у діяльності вищої школи важливо також ураховувати в процесі викладання економічних дисциплін.

Отже, сучасна педагогічна технологія являє собою сукупність способів педагогічного впливу, передбачає конкретний набір прийомів, методів, засобів. Ефективне використання педагогічних технологій при викладанні предметів економічного циклу дозволяє викладачеві отримати більш дієвий результат у навчанні студентів і задоволення від власної діяльності.

Ключові слова: педагогічна технологія, економічні дисципліни, навчання, заклад вищої освіти, викладач.

Shpak I. O. Specificity of the use of pedagogical technologies in teaching economic disciplines. *The current state of the development of Ukraine poses new requirements for the training of specialists. The task solution is related to improving the quality of economic education of specialists in all sectors of the society. With this in mind, improving the effectiveness of teaching economics in educational institutions of any level and profile is of particular value. The purpose of the article is to analyze the peculiarities of the use of pedagogical technologies in the process of teaching economic disciplines to students of higher education institutions. To achieve this purpose, such common scientific methods of research are used: analysis, synthesis, systematization, comparison, generalization in order to determine the specifics of the use of modern pedagogical technologies in the study of economic disciplines by students of higher education institutions.*

It has been found that the widespread use of pedagogical technologies began in the early 60s of the XXth century. This process was related to the reform of the American and European school. As it is known, the concept "pedagogical technology" was introduced to the scientific circulation for the first time in the USA.

Today, the issue of determining the essence of pedagogical technologies, their classification and peculiarities of using them in teaching educational disciplines is envisaged in works of domestic scholars (V. Bespalko, V. Boholiubova, T. Ilina, M. Klarin, Z. Malkova, M. Nikandrov, Ye. Polat, H. Selevko, V. Chuprusov) and foreign ones (Anderson, J. Blok, B. Blum, R. Meidzher, etc.).

According to the results of the research, scholars, who state the fact of the need to use pedagogical technologies in teaching economic disciplines in higher education institutions, express different points of view on this issue, which are significantly complementary. It is also important to consider scholars' conclusions about the peculiarities of the use of pedagogical technologies in the activities of higher education institution in the process of teaching economic disciplines.

Therefore, a modern pedagogical technology is a set of methods of pedagogical influence, involves specific techniques, methods, means. Effective use of pedagogical technologies in teaching subjects of the economic cycle helps the teacher to get a more effective result in teaching students and to enjoy the activities.

Keywords: *pedagogical technology, economic disciplines, education, higher education institution, teacher.*

Вступ. Сучасний стан розвитку України висуває нові вимоги до підготовки фахівців. Вирішення зазначеного завдання пов'язане з підвищенням якості економічної освіти фахівців усіх галузей суспільства. З огляду на це, підвищення ефективності викладання дисциплін економічного

спрямування у закладах освіти будь-якого рівню і профілю набуває особливої цінності.

Підвищенню ефективності викладання економічних дисциплін може сприяти застосування сучасних інноваційних та традиційних педагогічних технологій. Як свідчать дані проведеного пілотажного дослідження, понад 80 % із загальної кількості опитаних викладачів (216 осіб) мали намір використовувати сучасні педагогічні технології, але в силу певних обставин (невизначеність термінологічного апарату, основних теоретичних положень; низький рівень професійно-педагогічної компетентності; наявність психологічних бар'єрів та педагогічних стереотипів під час упровадження інновацій тощо) перейшли в режим традиційного навчання, яке є недостатньо ефективним, враховуючи сучасні вимоги до викладання економічних дисциплін. Отже, проблема використання педагогічних технологій при викладанні економічних дисциплін є вельми своєчасною.

Вивчення та узагальнення науково-педагогічних джерел із проблеми, яка вивчається, дозволяє стверджувати, що питання професійної підготовки викладача вищої школи, особливостей становлення та розвитку професіоналізму, педагогічної майстерності викладача знайшли відображення в працях таких учених, як: А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Бондар, В. Гриньова, В. Євдокимов, О. Іонова, В. Лозова, О. Пєхота, О. Попова, І. Прокопенко, А. Троцько та ін.

Специфіку економічної освіти студентів, пов'язану з підготовкою до підприємницької діяльності, вивчали Д. Алфімов, О. Камишанченко, Л. Мачулко, Р. Пустовойт, О. Тополь та ін. Питання підготовки майбутніх учителів до економічного навчання і виховання учнів у своїх працях розглядали О. Кравчук, О. Падалка, Д. Разуменко, В. Щербина та інші науковці.

Незважаючи на значну кількість праць, котрі присвячені різним складовим економічної освіти, питання специфіки використання сучасних педагогічних технологій при викладанні економічних дисциплін спеціально не вивчались.

Мета та завдання. Мета статті полягає в аналізі особливостей використання педагогічних технологій в процесі навчання економічних дисциплін студентів закладів вищої освіти.

Методи дослідження. Для вирішення поставленої мети використано загальнонаукові методи дослідження такі, як: аналіз, синтез, систематизація, зіставлення, узагальнення, порівняння з метою визначення специфіки використання сучасних педагогічних технологій при вивченні економічних дисциплін студентами закладів вищої освіти.

Результати. Вивчення та узагальнення науково-педагогічних джерел свідчить, що вже протягом декількох століть науковці ведуть дискусії стосовно поняття «педагогічна технологія». Ще Я. Коменський наголошував, що кожного вчителя-викладача необхідно навчити використовувати педагогічний інструментарій. Тільки при такій умові його праця буде найбільш продуктивною (Kukushin, 2004).

Масове використання педагогічних технологій, як зазначають дослідники, почалося з початку 60-х років XX століття. Цей процес був пов'язаний із реформуванням американської та європейської школи. Як відомо, вперше поняття «педагогічна технологія» було введено до наукового обігу в США.

Сьогодні питанням визначення суті педагогічних технологій, їх класифікації, особливостей використання при викладанні навчальних дисциплін присвячені праці як вітчизняних (В. Беспалько, В. Боголюбова, Т. Ільїна, М. Кларін, З. Малькова, М. Нікандров, Є. Полат, Г. Селевко, В. Чупрасов), так і зарубіжних (Андерсон, Дж. Блок, Б. Блум, Р. Мейджер та ін.) дослідників.

Зокрема, В. Чупрасов визначив загальні принципи використання педагогічних технологій при викладанні економічних дисциплін, а саме:

- педагогічної доцільності;
- тісного взаємозв'язку викладання і учіння в процесі навчання;
- чіткої конкретизації навчально-виховних та розвивальних цілей у змісті, методах та засобах навчання;
- тематичного планування з коротким описом кінцевих результатів;
- організації контролю на кожному етапі навчально-пізнавальної діяльності тих, хто навчається;
- стимулювання творчої діяльності студентів;
- варіативності форм та методів навчання (Chuprasov, 2000).

До провідних характеристик педагогічної технології, яка використовується при викладанні економічних дисциплін, фахівці відносять: системність, комплексність, концептуальність, науковість, структурованість, логічність, варіативність, гнучкість, керованість, інструментальність, діагностичність, ефективність, оптимальність.

Взагалі, під «педагогічною технологією» науковці розуміють синтез досягнень педагогічної теорії та практики, сполучення минулого досвіду і соціального прогресу.

Сьогодні поняття «педагогічна технологія» міцно увійшло до практики та теорії освіти.

Як наголошує Г. Селевко, термін «технологія» походить від грецьких слів *techne* – мистецтво, майстерність і *logos* – учіння. Якщо перевести

буквально, то під терміном «педагогічна технологія» розуміють учіння про педагогічне мистецтво, майстерність (Selevko, 2006).

Доцільно також звернути увагу на те, що одна і та сама технологія може кожного разу виглядати по-новому, в залежності від викладача і навчального предмета, рівня підготовки студентів, їх загального настрою і психологічного клімату в групі, майстерності викладача закладу вищої освіти. З огляду на це результати, які досягаються різними викладачами при використанні однієї і тієї ж технології, будуть різними.

Ефективність використання педагогічних технологій при викладанні економічних дисциплін, зазначає В. Сластьонін, залежить від майстерності викладача, яка проявляється у досконалому володінні ним педагогічними технологіями. З іншого боку, педагогічна майстерність – найвищий рівень володіння педагогічною технологією (Slastenin, 2002).

Варто також наголосити на тому, що в педагогічній практиці мають місце не зовсім коректні терміни, які закріпилися за окремими педагогічними технологіями.

Сучасна педагогічна технологія, як уже зазначалось, – це синтез досягнень педагогічної науки та практики, об'єднання традиційних елементів минулого досвіду і наслідків соціального прогресу, гуманізації та демократизації суспільства.

В. Сластьонін та М. Руденко вважають, що «педагогічна технологія – це сукупність дій, операцій та процедур, котрі забезпечують досягнення результату, який прогнозується в умовах освітнього процесу» (Savel'ev, 1990).

Окремі автори під педагогічною технологією розуміють сукупність методів та прийомів навчання, котрі характеризуються різноманітними ознаками.

Так, В. Гузеєв наголошує, що ознаками педагогічної технології є:

- уявлення про заплановані результати навчання;
- наявність засобів діагностики стану тих, хто навчається;
- наявність моделей навчання;
- розробка чітких критеріїв вибору оптимальних моделей для даних

конкретних умов (Guzeev, 1995).

Як свідчать науково-педагогічні джерела, педагогічні технології, які використовуються при вивченні економічних дисциплін у вищій школі, можуть відрізнятися за різними ознаками: за джерелом виникнення – на основі педагогічного досвіду або наукової концепції; за метою і задачами – формування знань, виховання особистих якостей, розвиток індивідуальності тощо; за можливостями використання педагогічних засобів; за функціями

викладача, які він виконує за допомогою технології – діагностики, управління конфліктними ситуаціями тощо; за тим, яку складову педагогічного процесу «обслуговує» конкретна технологія (Grebenjuk, 1996).

Фахівці також виокремлюють такі ознаки педагогічної технології, яка використовується при викладанні економічних дисциплін:

- ознака мети – конкретність та діагностичність мети, яку гарантує дана технологія;
- ознака діагностичності – забезпечення технології діагностичними засобами, які допоможуть викладачу корегувати процес і результат педагогічного впливу;
- ознака структурності – чіткий алгоритм діяльності викладача;
- ознака оптимальності – наявність умов, які обмежують можливості використання або результативність технології (Grebenjuk, 1996).

М. Махмутов під педагогічною технологією розуміє запрограмований процес взаємодії викладача та студента, який спрямовано на досягнення певної мети (Mahmutov & Ibragimov, 1993).

В. Серіков висуває такі вимоги до педагогічних технологій, які особливо актуальні при викладанні економічних дисциплін, а саме:

- трансформація змісту навчання в цілісний проект діяльності тих, хто навчається;
- представлення діяльності у вигляді системи задач та ситуацій;
- представлення способів розв'язання задач із даної предметної сфери;
- побудова навчання у вигляді чіткої послідовності тих, хто навчає, навчальних дій, навчальних ситуацій;
- виявлення способів взаємодії учасників навчального процесу, їх функцій, ролей, зв'язків;
- мотиваційне забезпечення технології шляхом створення можливостей самореалізації учасників навчального процесу;
- використання матеріально-технічних чинників, інформаційних засобів та програмних продуктів, які сприяють ефективному розвитку навчально-виховних ситуацій (Serikov, 1999).

Разом із тим, фахівці слушно наполягають на тому, що педагогічні технології можуть бути ефективними тільки в тому випадку, якщо вони: спираються на закономірності сприйняття та розвитку студента; є актуальними; враховують особливості студентської групи, викладача та умов, у яких реалізується технологія.

Науковці також звертають увагу на те, що близькими за змістом є поняття «технологія» і «методика». Технологія, на відміну від методики,

передбачає послідовність педагогічних прийомів та методів, які приводять до конкретного результату (Kushnir, 1998).

М. Олешков визначає характерні ознаки педагогічних технологій при викладанні економічних дисциплін. Це:

- стандартизація, уніфікація процесу навчання і можливість використання технології відповідно до заданих умов;
- результативність – гарантує досягнення запланованого рівня засвоєння дисциплін економічного профілю;
- спрямованість технології на розвиток особистості в навчальному процесі;
- діагностичне цілепокладання;
- оптимальна організація навчального матеріалу: розробляються дидактичні модулі, блоки та цикли;
- організація освітнього процесу у відповідності до навчальних цілей, з акцентом на диференційовану самостійну роботу студентів із підготовленим навчальним матеріалом;
- експертиза якості освіти, яка включає вхідний, поточний та підсумковий контроль;
- форма оцінки рівня засвоєння знань та способів діяльності: контрольні роботи, тестування, рейтингове оцінювання (Oleshkov, 2011).

С. Кашлев визначає провідні функції педагогічних технологій при викладанні економічних дисциплін:

- організаційно-діяльнісна функція, яка включає організацію діяльності педагога та студента, взаємоорганізацію їх спільної діяльності, організацію студентом власної діяльності;
- прогностична функція, котра спрямована на передбачення учасниками освітнього процесу його можливих результатів, моделювання педагогічної взаємодії, прогноз рівня розвитку студента і викладача в процесі реалізації педагогічної технології;
- комунікативна функція, що включає обмін інформацією між викладачем і студентом, створення умов для взаєморозуміння;
- рефлексивна функція, котра характеризується оцінкою об'єктивності результатів педагогічної взаємодії, засвоєнням досвіду такої взаємодії, фіксацією стану і причин розвитку;
- розвивальна функція, що включає створення умов для розвитку викладача і студента, забезпечення їх засобами саморозвитку (Kashlev, 2000).

Доцільно також звернути увагу на те, що Г. Селевко у використанні терміну «педагогічна технологія» визначає чотири позиції, а саме: засіб (використання методичного інструментарію, апаратури, навчального

обладнання і ТЗН для навчального процесу); спосіб; науковий напрям; багатомірне поняття (Selevko, 2006).

У науково-педагогічній літературі існують різні класифікації педагогічних технологій. Зокрема, В. Фоменко запропонував наступну класифікацію педагогічних технологій, які варто використовувати при викладанні дисциплін економічного циклу:

- технології, котрі передбачають побудову навчального процесу за принципом діяльності;
- технології, що передбачають побудову навчального процесу на концептуальних засадах;
- технології, які передбачають побудову навчального процесу на випереджаючих засадах;
- технології, котрі передбачають побудову навчального процесу на проблемних засадах;
- технології, що передбачають побудову навчального процесу на емоційно-психологічних засадах;
- технології, які передбачають побудову навчального процесу на альтернативній основі;
- технології, котрі передбачають побудову навчального процесу на ігрових засадах;
- технології, що передбачають побудову навчального процесу на діалоговій основі;
- технології, які передбачають побудову навчального процесу на взаємній основі (Kukushin, 2004).

А. Савельєв запропонував свою класифікацію освітніх технологій:

- за спрямованістю діяльності викладача та студента, за цілями навчання;
- за предметною спрямованістю: гуманітарні, природничі, технічні дисципліни;
- за використанням технічних засобів: аудіовізуальні, комп'ютерні, відео-комп'ютерні тощо;
- за організацією навчального процесу: індивідуальні, колективні, змішані;
- за методичним завданням (Savel'ev, 1990).

Як відомо, у найбільш загальному вигляді педагогічні технології систематизував Г. Селевко. До таких технологій фахівець відніс:

- педагогічні технології на основі гуманно-особистісної орієнтації педагогічного процесу;

- педагогічні технології на основі активізації та інтенсифікації діяльності студентів;
- педагогічні технології на основі ефективності керівництва та організації навчального процесу;
- педагогічні технології на основі дидактичного вдосконалення та реконструювання матеріалу;
- педагогічні технології для конкретного предмету;
- альтернативні педагогічні технології;
- природовідповідні технології;
- технології розвивального навчання;
- педагогічні технології на основі використання найновіших інформаційних засобів;
- соціальні технології;
- виховні технології;
- авторські педагогічні технології;
- технології управління (Selevko, 2006).

Обговорення. Як свідчать результати проведеного дослідження, науковці, констатуючи факт необхідності використання педагогічних технологій при викладанні економічних дисциплін у закладах вищої освіти, висловлюють різні точки зору з цього питання, котрі суттєво доповнюють одна одну. Сформульовані вченими висновки щодо особливостей використання педагогічних технологій у діяльності вищої школи важливо також урахувати в процесі викладання економічних дисциплін.

Висновки. Отже, сучасна педагогічна технологія являє собою сукупність способів педагогічного впливу, передбачає конкретний набір прийомів, методів, засобів. Ефективне використання педагогічних технологій при викладанні предметів економічного циклу дозволяє викладачеві отримати більш дієвий результат у навчанні студентів і задоволення від власної діяльності.

ЛИТЕРАТУРА:

- Гребенюк О. С. Общая педагогика: Курс лекций. Калининград, 1996.
- Гузеев В. В. Системные основания образовательной технологии. М.: Знание, 1995.
- Кашлев С. С. Современные технологии педагогического процесса: Пособие для педагогов. Минск: Университетское образование, 2000.
- Кукушин В. С. Педагогические технологии. Москва-Ростов-на-Дону, 2004. С. 6-43.
- Кушнир А. М. Педагогика иностранного языка. *Школьные технологии*, 1998, № 6.
- Махмутов М. И., Ибрагимов Г. И. Педагогические технологии развития мышления. Казань, 1993.
- Олешков М. Ю. Современные образовательные технологии: учебное пособие. Нижний Тагил: НТГСПА, 2011. С. 6-12.

- Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Под ред. В. А. Сластенина. М. : Издательский центр «Академия», 2002. с. 272.
- Савельев А. Я. Новые информационные технологии в обучении. *Современная высшая школа*. 1990. № 3-4.
- Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий. В 2-х томах. М.: НИИ школьных технологий, 2006. С. 30-51.
- Сериков В. В. Образование и личность. *Теория и практика проектирования образовательных систем*. М.: Логос, 1999. 236 с.
- Чупрасов В. И. Современные технологии в образовании. Воронеж, 2000.

REFERENCES:

- Chuprasov, V. I. (2000) *Sovremennye tehnologii v obrazovanii*. [Modern technologies in education]. Voronezh (in Russian).
- Grebenjuk, O. S. (1996) *Obshhaja pedagogika: Kurs lekcij*. [General Pedagogy: Lecture Course]. Kaliningrad (in Russian).
- Guzeev, V. V. (1995) *Sistemnye osnovaniya obrazovatel'noj tehnologii*. [Systemic Foundations of Educational Technology]. M.: Znanie (in Russian).
- Kashlev, S. S. (2000) *Sovremennye tehnologii pedagogicheskogo processa* [Modern technologies of the pedagogical process]. *Posobie dlja pedagogov*. Minsk: Universitetskoe obrazovanie (in Russian).
- Kukushin, V. S. (2004) *Pedagogicheskie tehnologii*. [Pedagogical technologies]. Moskva-Rostov-na-Donu, S. 6-43 (in Russian).
- Kushnir, A. M. (1998) *Pedagogika inostrannogo jazyka*. [Pedagogy of a foreign language]. *Shkol'nye tehnologii*, 6 (in Russian).
- Mahmutov, M. I. & Ibragimov, G. I. (1993) *Pedagogicheskie tehnologii razvitija myshlenija*. [Pedagogical technologies for the development of thinking]. Kazan' (in Russian).
- Oleshkov, M. Ju. (2011) *Sovremennye obrazovatel'nye tehnologii*. [Modern educational technologies]. *Uchebnoe posobie*. Nizhnij Tagil: NTGSPA, S. 6-12 (in Russian).
- Savel'ev, A. Ja. (1990) *Novye informacionnye tehnologii v obuchenii*. [New Information Technologies in Learning]. *Sovremennaja vysshaja shkola*. 3-4 (in Russian).
- Selevko, G. K. (2006) *Jenciklopedija obrazovatel'nyh tehnologij*. [Encyclopedia of Educational Technologies]. V 2-h tomah. M.: NII shkol'nyh tehnologij, S. 30-51 (in Russian).
- Serikov, V. V. (1999) *Obrazovanie i lichnost'*. [Education and personality]. *Teorija i praktika proektirovanija obrazovatel'nyh sistem*. M.: Logos (in Russian).
- Slastenin, V. A. (Ed.) (2002) *Pedagogika*. [Pedagogy]. *Ucheb. posobie dlja stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenij*. M. : Izdatel'skij centr «Akademija» (in Russian).

Інформація про автора:

Шпак Інна Олександрівна:

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4900-1197>, Начальник Міжнародного культурно-освітнього центру Харківського міжнародного медичного університету, вул. Молочна, 38, м. Харків, Україна, 61001.

e-mail: 1org.life@gmail.com

Information about the author:

Shpak Inna Oleksandrivna:

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4900-1197>, Head of the International Cultural and Educational Center, Kharkiv International Medical University, Molochna street, 38, Kharkiv, Ukraine, 61001.

e-mail: 1org.life@gmail.com

Цитуйте цю статтю як: Шпак І.О. Специфіка використання педагогічних технологій при викладанні економічних дисциплін. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2019.

№ 47. С. 177–187.
DOI: 10.34142/23128046.2019.47.16

Дата надходження статті до редакції: 12.11.2019
Стаття прийнята до друку: 25.11.2019